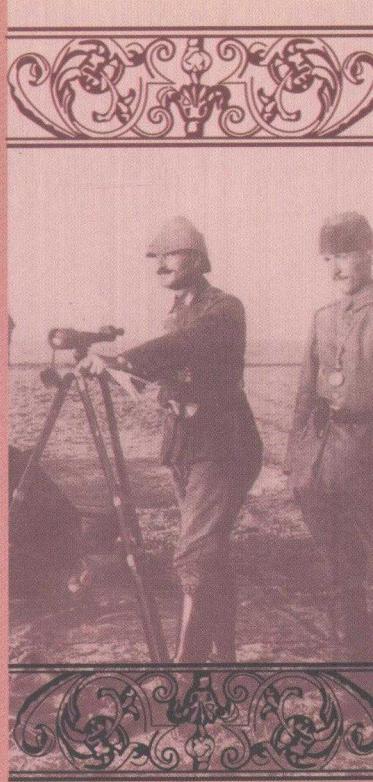

تاریخ پهلوی ایران

پان ترکیسم و ایران

کاوه بیات

سروشناše	: بیات، کاوه ۱۳۳۳
عنوان و نام پدیدآور	: پان ترکیسم و ایران / نویسنده کاوه بیات.
مشخصات نشر	: تهران: شیرازه کتاب ما ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۲۵۸ ص
فروست	: مجموعه تاریخ معاصر ایران ۴۳-۴۳
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۴۸۲-۳-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت: چاپ قبلی	: پردهی دانش: نشر و پژوهش شیرازه کتاب، ۱۳۸۶
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	: پانترکیسم
موضوع	: Pan-Turanianism
موضوع	: ترکان—ایران
موضوع	: Turkic peoples—Iran
ردہ بندی کنگره	: DS۱۷/ب۹ آپ ۱۳۹۵
ردہ بندی دیوبی	: ۳۲۰/۵۴۰-۹۵۸۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۴۹۸۷۹

پان ترکیسم و ایران

نویسنده: کاوه بیات
 انتشارات: شیرازه کتاب ما
 طراح جلد: پردهی خرمی
 تیراز: ۸۸۰ نسخه
 چاپ اول: ۱۳۹۵
 حق چاپ و نشر محفوظ است.

تهران. صندوق پستی: ۱۳۱۴۵-۱۱۱
 ۸۸۹۵۱۶۹۱ - تلفن: ۸۸۹۵۲۲۹۷
 همراه: ۰۹۳۶۹۵۰۰۱۸۲
www.shirazehketab.net سایت:

پان ترکیسم و ایران

کاوه بیات

فهرست

نه	مقدمه
۱	فصل اول: موج و صخره
۱	۱. راه توران
۲۱	۲. سد ایران
۳۱	فصل دوم: آتش نهفته
۳۱	۱. غائله روشنی بیگ
۴۷	۲. میان پرده فرقانی
۶۳	۳. ادامه کشمکش
۷۹	فصل سوم: مخاطره و مدافعته
۷۹	۱. سرچشمه کار
۸۲	۲. ترک اجاقی
۸۷	۳. خطوط دفاعی
۱۰۳	فصل چهارم: پایان بحث
۱۲۲	پیوست‌ها: مقالات و گزارش‌های ضمیمه

فهرست پیوست‌ها: مقالات و گزارش‌های ضمیمه

۱. معارف و علوم آذربایجان، جبل‌المتین، ۲۴ رمضان ۱۳۲۴ ه.ق. . ۱۲۳
۲. وحدت ملیه حیات قوم است، پارسی پارسانژاد، جبل‌المتین، ذیقعدة ۱۳۲۴ ه.ق ۱۲۵
۳. مکتوب از تبریز، جبل‌المتین، ربیع‌الثانی ۱۳۲۵ ه.ق..... ۱۲۸
۴. تصمیمات سه‌گانه دموکرات‌ها، ایران، ۱۳۳۷ ه.ق. ۱۳۳
۵. معلومات مهمی راجع به ایران، روشنی‌بیگ، میهن، ۶ سنبلة ۱۳۰۲ ش ۱۳۳
۶. ایران و ترک، علی صادقی تبریزی، میهن، ۱۲ سنبلة ۱۳۰۲ ۱۳۷
۷. گزارش‌هایی از استانبول، ۱۳۰۲ ۱۴۲
۸. به برادران ایرانیمان، والریق، میهن، ۲۴ و ۲۷ جدی ۱۳۰۲ ۱۴۵
۹. در اطراف مقالات میهن، علی صادقی تبریزی، میهن، ۹ دلو ۱۳۰۲ ۱۵۲
۱۰. روشنی کیست و چه می‌گوید؟، ستاره ایران، ۲۳ سنبلة ۱۳۰۳ . ۱۵۷
۱۱. باطن ایران، روشنی‌بیگ، تجدد، ۲۰ سنبلة ۱۳۰۳ ۱۶۱
۱۲. در جواب روشنی، علی صادقی تبریزی، تجدد، ۲۷ سنبلة ۱۳۰۳ ۱۶۵
۱۳. نعمات روشنی‌بیگ، تجدد، ۴ میزان ۱۳۰۳ ۱۶۸
۱۴. به نظر دقت متفکر ترک، ر. ش. [رضازاده شفق] تبریزی، تجدد، ۳ جدی - ۷ بهمن ۱۳۰۳ ۱۷۱

فهرست هفت

۱۵. ما و ترک‌ها، شفق سرخ، ۲۵ و ۲۷ مرداد ۱۳۰۴ ۲۰۱
۱۶. هر چه هست ترک است، رشید یاسمی، شفق سرخ، ۴ - ۱۰ دی ۱۳۰۴ ۲۱۱

مقدمه

هویت ایرانی پدیده‌ای کهن و دیرپاست. دگرگونی‌هایی اساسی که تاریخ پر فراز و نشیب این سرزمین در طول چند هزار سال شاهد آن بوده و به ویژه در این بی‌شمار تغییرها و تبدیل‌ها، ماندگاری جوهرهای از این ماهیت که هر بار، در پی پشت سرگذاشتن طوفانی، به ارائه تعریفی جدید از خود موفق بوده خود گواهی است بر این دیرپایی و قدمت. معاصرشدن، پای نهادن به عصر دولت – ملت‌ها یکی از آخرین توان آزمایی‌هایی از این نوع است که بیش از دو قرن، ایران متأخر را به خود مشغول داشته است. این نوشه به بررسی یک برهه از این توان آزمایی اختصاص دارد.

دوره‌ای که در خلال آن ایران خود را ناگهان رو در روی سریز مجموعه‌ای از تحولات ناسیونالیستی در یک کشور همسایه یافت که در این فعل و انفعال، بخشی از چیستی خود را در نفی هویت تاریخی ایران و به ویژه زیر سؤال بردن هویت ملی ترک زبان‌های ایران جستجو کرد.

شکل‌گیری این پدیده یعنی چگونگی برآمدن ناسیونالیسم ترک و مانعی که از بدوكار در وجود و آثار بر جای مانده از هویت ایرانی بر سر راه خود دید از جمله مباحثی می‌باشد که در فصل اول این رساله مورد بررسی قرار دارد. واکنش اولیه ایرانیان در قبال این پدیده نیز در بخش دوم همین فصل به بحث گذاشته شده است.

اندک زمانی بعد از این تحولات اولیه، در حالی که آتش جنگ اول جهانی و

به همین نسبت همدلی ایرانیان و ترک‌های عثمانی در برابر دشمنان مشترکی چون روس و انگلیس فرو خفتة بود، بروز مجدد مجموعه تحرکاتی نو در عرصه پان ترکیسم در سال‌های نخست دهه ۱۳۰۰ شمسی که این بار به نحوی صریح و بی‌پرده ایران را هدف قرار داده بود، بالاخره ایرانیان دو دل و مردد را وادار کرد با پدیده‌ای که میل چندانی هم به دیدنش نداشتند، رو در رو قرار گیرند. ویژگی‌های این دور جدید از تحرکات پانترکیستی که بیشتر به صورت انتشار سخنرانی‌ها و نوشته‌هایی از روشی‌بیگ و سلیمان نظیف‌نامان در استانبول زمینه بروز یافت و نحوه بازتاب آن در محافل دیپلماتیک و مطبوعاتی ایران نیز موضوع اصلی فصل دوم است.

در ادامه به تحولات مشابهی اشاره خواهد شد که در همین ایام در بخش مسلمان‌نشین قفقاز و یا به عبارت دقیق‌تر در جمهوری آذربایجانی جریان داشت که تأسیس و شکل‌گیری‌اش خود حاصل متأخر همین تحرکات پانترکیستی بود. واکنش ایران در برابر این حمله غیرمنتظره که در درجه اول به صورت سعی و تلاشی در جهت شناسایی علل و موجبات این امر بروز کرد و در کنار آن اتخاذ یک رشته تدابیر دفاعی مقتضی، موضوع اصلی فصل سوم است.

در یک چنین چارچوبی بود که زبان فارسی در مقام هدف اصلی این حمله و طبیعتاً دفاع از آن نیز به عنوان اصلی ترین تدبیری که می‌بایست در مقابله با این تهاجم به کار گرفت، اهمیتی اساسی و تعیین‌کننده یافت. در کنار بحث زبان ملّی، مضامینی دیگر چون تاریخ و هویت بخش‌هایی از ایران که عرصه این رویارویی قرار گرفته بود نیز در این دوره مورد توجه واقع شد که این موارد نیز در بخش‌های بعدی همین فصل بررسی شده‌اند.

از دیگر نکات درخور توجه این بحث هم‌زمانی این رشته مباحثت و رویارویی‌ها با یک دوره مهم از دولت – ملت‌سازی ایرانیان در نیمة نخست دهه ۱۳۰۰ شمسی است و تأثیری که این مقوله بر شکل‌گیری ناسیونالیسم ایرانی برجای گذاشت. در واقع در این مواجهه بخصوص با آن «دیگری» بود که از این

مقدمه یازده

«خود» و چیستی اش نیز تعریف‌های مشخصی ارائه شد. مع‌هذا تأثیر این بحث فقط به روشنتر شدن مقوله ایرانیت و وجوده ممیزه آن محدود و منحصر نماند؛ در این رویارویی از راه و روش دولت – ملت‌سازی حرف نیز الگوبرداری‌هایی صورت گرفت که آن نیز همانند موضوع پیشین تا حدودی در فصل پایانی این رساله مورد بررسی قرار گرفته است. گزیده‌های از مقالات و گزارش‌های مورد استناد نیز در انتهی کتابضمیمه شده است.

بخش‌هایی از این بررسی قبل نیز منتشر شده‌اند؛ از جمله قسمت‌های مربوط به تاریخچه ناسیونالیسم ترک که نخست در ماهنامه نگاه نو (ش ۴، دی ۱۳۷۰) منتشر و اینک با تجدیدنظرهایی چند در این کتاب مورد بهره‌برداری قرار گرفته است و یا بخشی از مباحث مربوط به روش‌نیبیگ در کتاب ایران؛ هویت، ملیت، قومیت به کوشش دکتر حمید احمدی (تهران، موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، ۱۳۸۳).

و در پایان لازم می‌دانم که ضمن سپاسگذاری از مساعدت مسئولین سازمان اسناد ملی و آرشیو وزارت امور خارجه در فراهم آوردن امکان دسترسی نگارنده به پاره‌ای از اسناد و گزارش‌های رسمی در این زمینه از مساعدت و همکاری دوستان محترم، آقایان مسعود کوهستانی‌نژاد و رضا آذری شهرضاوی در شناسایی پاره‌ای از بازتاب‌های مطبوعاتی این بحث نیز تشکر کنم.

کاوه بیات